

เครื่องถ้วยรaku (Raku Ware)

ขอตปรารภณาแห่งพิธีชาญี่ปุ่น

สิ่งสำคัญในพิธีชาของชาวญี่ปุ่นหรือ “วิถีแห่งชา (Way of Tea)” ได้ครอบคลุมเอาความคิดทางปรัชญาและศาสนา หลอมรวมไว้ภายในพิธีกรรมนั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ยากสำหรับคนที่ไม่ใช่ลูกชาวพระอาทิตย์จะเข้าใจและเกิดความซาบซึ้งได้ อย่างไรก็ตาม จากทศวรรษที่ 1550-1850 พิธีชาก็เป็นสิ่งสำคัญที่สุดและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น และสืบเนื่องจนกระทั่งทุกวันนี้ก็ยังมีการศึกษากันอย่างกว้างขวางและให้ความสนใจกันแพร่หลายในญี่ปุ่น

ถ้วยชารากุชนิด yakinuki ชื่อว่า Shokuryu ,1993 H.12.1 Cm.,Dia.10.5-9.6 Cm. โดย Kichizaemon รากุรุ่นที่ 15

คำว่า “พิธีชา” หรือ “Tea Ceremony” นั้นเป็นคำที่คิดขึ้นในภาษาอังกฤษเพื่อใช้แทนประเพณีอันดั้งเดิมที่ผ่อนคลายและเรียบง่าย ที่ชาวญี่ปุ่นเรียกว่า **ชะโนะยู (Cha-no-yu)** ซึ่งแปลได้ว่า **“น้ำร้อนสำหรับพิธีชา”** รากฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อของ “วิถีแห่งชา” นั้นมาจากพุทธศาสนิกายเซ็น ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องความสงบแห่งจิตใจและความมีระเบียบเรียบร้อย ซึ่งวัดนิกายเซ็นในประเทศจีน การดื่มชาจะเป็นเครื่องมือให้นักบวชใช้พิจารณาสำหรับการเข้าสู่ฌาน

ในศตวรรษที่ 15 นิกายเซ็นมีการแพร่หลายอย่างกว้างขวางในญี่ปุ่น จนเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปเกี่ยวกับวัฒนธรรม ศาสนา และพิธีกรรม พิธีชาเริ่มเข้ามามีความสำคัญมากขึ้นประกอบกับการสร้างบ้านชา (Chashitsu) หลังแรกขึ้นโดยโชกุนโยชิมะซะ ด้วยเหตุฉะนี้การฝึกฝนปฏิบัติพิธีชา (Cha-no-yu) จึงกลายเป็นแฟชั่นที่นิยมและบ่งบอกถึงรสนิยมอันเลิศหรูของชนชั้นสูง

อาจจะเป็นไปได้ว่า **เซ็นโนะริเกียว (Sen-no-Rikyu : AD1552-91)** เจ้าตำรับพิธีชาผู้ยิ่งใหญ่ในสมัยนั้นเป็นผู้สถาปนา

แนวความคิดเกี่ยวกับ “วาบิ (Wabi)” ซึ่งแปลความหมายคร่าว ๆ ได้ว่า **ความจริงจังและเรียบง่าย** จิตวิญญาณของวาบิได้ถูกแสวงหาและได้เลือกสรรแล้วอย่างรอบคอบผ่านภาชนะที่เกี่ยวข้องกับชาโดยริเกียว เช่น ถ้วยชา (Chawans) โถน้ำ (Mizusashis) และกระปุกชา (Chaire)

ในช่วงแรกถ้วยชามเตาเผาเข้ามาจากจีนและภาชนะจากเกาหลีถูกนำมาใช้ในพิธีเพื่อแสดงถึงคุณค่าในแบบที่เรียบง่าย ต่อมาช่างปั้นชื่อ **โชจิโร (Chojiro)** ชาวเมืองเกียวโต ซึ่งได้รับมอบหมายจากริเกียวได้ผลิต**เครื่องถ้วยราคุ (Raku Ware)** ขึ้น ซึ่งผลงานของเขาสามารถแสดงถึงความเข้าใจในวาบิได้ดีที่สุดและเหมาะสมมากที่สุดสำหรับใช้ในพิธีชา นับตั้งแต่นั้นมาเครื่องถ้วยหลาย ๆ ประเภทได้ถูกนำมาใช้เป็นภาชนะที่เกี่ยวข้องกับชา รวมทั้งเครื่องถ้วย Shino, Oribe และ Bizen และมีคำกล่าวของชาวญี่ปุ่นในยุคนั้นว่า “*Raku first, Hagi secon, Karatsu third*” นั้นหมายถึงว่า เครื่องถ้วยราคุเป็นภาชนะที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นถ้วยชาที่สมบูรณ์แบบ

ชื่อของราคุ (Raku) ปรากฏขึ้นครั้งแรกในญี่ปุ่นเมื่อศตวรรษที่ 16 เป็นชื่อที่พระเจ้าจักรพรรดิฮิเดโยชิ พระราชทานเป็นของขวัญให้ **โจเคอิ (Jokei)** บุตรชายของช่างปั้นชื่อ **โชจิโร (Chojiro)** ซึ่งโชจิโรเป็นลูกชายช่างปั้นกระเบื้องที่อพยพมาจากเกาหลีอาศัยอยู่ในเมืองเกียวโต คำว่า “ราคุ” โดยดั้งเดิมมาจากภาษาจีน และถูกจารึกไว้ในตราประทับสีทองเป็นเครื่องหมายแทนความพึงพอใจ ความสนุกสนาน ความชื่นชม รวมไปถึงสิ่งที่ดีที่สุดในโลกด้วย และเป็นการแสดงความเคารพต่อผลงานของโชจิโร ผู้ซึ่งเซ็นโนริเกียวเจ้าตำรับพิธีชาให้ผลิตเครื่องถ้วยที่เรียบง่ายและประณีตสำหรับใช้ในพิธีชาของพุทธศาสนิกนิกายเซ็น

มากกว่า 400 ปีมาแล้วที่เครื่องถ้วยราคุมีการผลิตกันมา

ถ้วยชารากุสีดำชื่อว่า Shunkan ,
H.8.1 Cm.,Dia.10.7/4.9 Cm. โดยโชจิโร (Chojiro I)

ถ้วยชารากุสีแดงชื่อว่า Ichimonji ,

ถ้วยชารากุสีขาวชนิด Ido ,
H.8.2 Cm.,Dia.13/4.9 Cm. โดยโจเคอิ (Jokei II)

อย่างต่อเนื่องโดยคนในครอบครัวหรือลูกศิษย์ที่ยึดมั่นในรูปแบบแนวประเพณีจนได้รับการยอมรับและสามารถใช้ชื่อราคุได้ บุคคลเหล่านี้จะได้รับการเคารพนับถืออย่างสูงในศตวรรษนั้น ๆ เช่น โดเนียว (Donyu 1599-1656) รากุรุ่นที่ 3 ชันเนียว (Sanyu 1685-1739) รากุรุ่นที่ 6 เรียวเนียว (Ryonyu 1756-1834) รากุรุ่นที่ 9 ส่วนผู้ที่อายุน้อยที่สุดและได้รับการดำรงตำแหน่งเป็น **มิสเทอส์ราคุ “Mr. Raku”** ในปัจจุบันและเป็นรุ่นที่ 15 คือ **คิชิซะเอะมอน (Kichizaemon 1949)**

เอกลักษณ์เฉพาะตัว

เครื่องถ้วยราคุโดยทั่วไปจัดอยู่ในเครื่องปั้นดินเผาประเภทไฟต่ำเอิร์ทเทินแวร์ (Earthenware) โดยมีการใช้ลักษณะร่วมกันจากเครื่องปั้นดินเผาเคลือบ 3 สี (san cai) ในราชวงศ์ถังของจีน เครื่องปั้นดินเผาเปอร์เซียยุคต้นๆ และเครื่องปั้นดินเผาจากอิตาลี เทคนิคการเผาและเคลือบราคุนั้นสันนิษฐานได้ว่าพัฒนามาจากเทคนิคในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเคลือบ 3 สีในราชวงศ์ถัง ที่ยังคงคงรุ่งเรืองมาจนถึงอาณาจักรฟูเจียนในศตวรรษที่ 12 และ 13 ซึ่งในเวลาต่อมารูปร่างและการเผาภาชนะยังคงมีการพัฒนาเทคนิคการผลิตอย่างต่อเนื่องและมีการสนับสนุนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีวิธีการทำรูปทรงภาชนะที่ไม่เคยมีการทำมาก่อนและไม่สามารถพบเห็นได้ทุกพื้นที่ในญี่ปุ่น ลักษณะเทคนิคส่วนใหญ่จะขึ้นรูปด้วยมือ (tezukune) และเผาในเตาที่มีการออกแบบเป็นลักษณะพิเศษ

รูปทรงของถ้วยชารากุ

ถ้วยชารากุอาศัยการขึ้นรูปด้วยมือคล้าย ๆ กับการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน ถือกำเนิดขึ้นในยุคโมโม่ยาม่าตอนปลายศตวรรษที่ 16 ในยุคนั้นการขึ้นรูปด้วยมือส่วนใหญ่จะใช้เฉพาะการผลิตภาชนะดินเผา (Earthenware) แบบไม่เคลือบ

ภาษาที่ใช้ในพิธีชาโดยส่วนใหญ่ในช่วงนี้จะขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน เพราะมีประสิทธิภาพและความสามารถในการผลิตมากกว่าการขึ้นรูปด้วยมือ แต่ โยจิโระ ได้ฝึกฝนการขึ้นรูปด้วยมือซึ่งดูเหมือนตรงกันข้ามกับการพัฒนาเทคนิคในการผลิตสำหรับยุคหนึ่ง ส่วนหนึ่งเกิดจากความที่เขาต้องการมีเทคนิคที่แตกต่างจากช่างปั้นคนอื่น ๆ และอีกส่วนหนึ่งคือต้องการสร้างให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีในเทคนิคการผลิตตกทอดจากรุ่นไปสู่รุ่นในครอบครัวรากุ

วิธีการขึ้นรูปด้วยมือโดยใช้ดินขดเป็นแผ่นเป็นเทคนิคซึ่งทั่วโลกรู้จักกันดีตั้งแต่สมัยโบราณ แต่การทำถ้วยชารากุจะมีวิธีการทำซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว กล่าวคือเริ่มแรกเราต้องตบดินให้เป็นแผ่นวงกลมแบน จากนั้นใช้ฝ่ามือทั้งสองข้างค่อย ๆ ประคองหรือบีบดินเข้ามาทำให้เกิดรูปทรงถ้วยชาโดยที่ดินยังต้องอยู่ภายในฝ่ามือ และทำการตกแต่งขอบถ้วยที่นูนขึ้นมาให้เรียบร้อยบนไม้กระดานวงกลม (ดูภาพประกอบ)

แตกต่างจากการขึ้นรูปด้วยแป้นหมุนเพราะแป้นหมุนทำให้ดินเกิดเป็นรูปทรงได้จากการตบดินจากศูนย์กลางออกสู่ด้านนอก แต่ลักษณะการขึ้นรูปด้วยมือแบบรากุนั้นมีกระบวนการที่เป็นพื้นฐานอันสำคัญคือเกิดจากการใช้ดินแผ่นกลมมาบีบจากภายนอกเข้าสู่ศูนย์กลางเพื่อทำให้เกิดรูปทรงนั่นเอง

การเผาภาชนะรากุ

โดยปกติแล้วจะมีคนอธิบายว่าเครื่องถ้วยรากุเป็นเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำ แต่ในกรณีเครื่องถ้วยรากุสิดานั้นจะใช้อุณหภูมิในการเผาสูงกว่า 1200 °C ดังนั้นเราไม่อาจสรุปได้ว่าเครื่องถ้วยรากุเป็นเครื่องปั้นดินเผาไฟต่ำได้ เครื่องถ้วยรากุสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ รากุสิดำ และ รากุสีแดง บางครั้งก็เคลือบ 3 สีคือ ขาว เขียวและเหลือง นำมาประยุกต์เข้ากัน ตั้งแต่เทคนิคการเผารากุสีแดง และขาว เขียวและเหลือง จะมีลักษณะที่เหมือนกัน ดังนั้นสามารถบอกแนวทางในการเผาได้ 2 วิธีคือ สำหรับรากุสิดำและรากุสีแดง ครอบครัวรากุยังคงวิธีการเผาแบบดั้งเดิมมากกว่า 400 ปีโดยใช้เตาเผา 2 เตาคือเตาหนึ่งสำหรับรากุสีแดงและเตาสำหรับสิดำ

● เตาเผารากุสิดำและการเผา

เตาเผารากุสิดำมีโครงสร้าง 2 ชั้น จะมีรูปร่างกลมสำหรับใส่ทึบทนไฟหรือจือ (saya) โดยมีเชื้อเพลิง (bincho-tan) ที่ทำมาจากถ่านไม้โอ๊กไว้ใช้ในพื้นที่ว่างระหว่างทึบทนไฟกับผนังเตาจนมิดทึบทนไฟ ความกว้างด้านในของทึบทนไฟประมาณ 25 ซม. ซึ่งกว้างพอสำหรับถ้วยชาหนึ่งใบ ซึ่งเตาแบบนี้สามารถบรรจุได้เฉพาะถ้วยชาต่อการเผาหนึ่งครั้ง (ดูภาพประกอบ)

อีกสิ่งหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของเตารากุสิดำ คือ กล่องเป่าลม (fuigo) คล้ายที่สูบลม อยู่ด้านนอกเตาเผาซึ่งจะทำงานโดยการเป่าลมเข้าสู่ห้องเผาภายใน กระบวนการก็คือจะช่วยให้ถ่านเผาไหม้ได้เร็วขึ้นและอุณหภูมิจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเคลือบเริ่มหลอมตัวก็จะดับชิ้นงานออกจากทึบทนไฟในขณะที่ยังร้อนอยู่และปล่อยให้เย็นเมื่อถูกอากาศแทนที่จะรอให้เย็นภายในเตา

การเผาถ้วยชารากุสิดำต้องใช้อุณหภูมิที่สูงประมาณ 1200-1250 °C ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับถ้วยชารากุยุคปัจจุบันซึ่งเผาที่อุณหภูมิต่ำเพื่อที่จะได้เคลือบที่ด้านและทึบแล้ว ถ้วยชาของโซจิโระจะมีพื้นผิวที่ดูนุ่มนวลมีผลมากกว่า

ถ้วยชารากุสีแดงและดำ รูปกึ่งสนและภูเขาไฟฟูจิ โดยเรียวยเนียว (Ryonyu 1756-1834) รากุรุ่นที่ 9

● เตาเผารากุสีแดงและการเผา

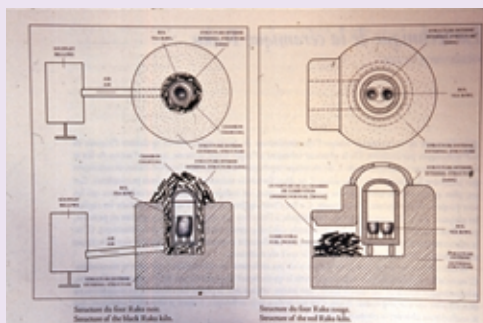
เตาเผารากุสีแดงจะมีลักษณะคล้ายกับเตารากุสิดำ เพียงแต่แตกต่างกันตรงที่ไม่มีกล่องเป่าลม (ดูภาพประกอบ) และเผาต่ำกว่าประมาณที่ 1000 °C การที่เปลี่ยนอุณหภูมิในการเผาจะทำให้มีผลต่อสีและความนุ่มนวลของชิ้นงานได้

กระบวนการขึ้นรูปถ้วยชารากุ

การเคลือบเครื่องถ้วย

เคลือบที่ใช้สำหรับเครื่องถ้วยรากุดั้งเดิมนั้นรับอิทธิพลมาจากภาษาสามสีของจีน มีพื้นฐานมาจากเคลือบไฟต่ำ ซึ่งเป็นเคลือบตะกั่วนั่นเอง แต่ปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้ฟริต (Frit) แทน ในกรณีของเครื่องถ้วยรากุสีแดงนั้นสีแดงจะเกิดจากอิทธิพลของเหล็กในเนื้อดินระหว่างกระบวนการเผา ซึ่งส่วนประกอบหลักของเคลือบได้แก่ควอตซ์กับหินฟันม้าและฟริตที่เติมเข้าไปเพิ่มเพื่อควบคุมจุดหลอมละลายของเคลือบ จะมีผลทำให้เคลือบใสหรือขุ่นและกึ่งใส และส่วน

โครงสร้างเตาเผารากุสิดำ

โครงสร้างเตาเผารากุสีแดง

ประกอบที่สำคัญของเคลือบรากลูสีดำจะประกอบด้วยหินธรรมชาติ ซึ่งนำมาจากต้นน้ำในแม่น้ำคะโม (Kamo) แห่งเมืองเกียวโต

เนื้อดินที่สืบทอดรุ่นต่อรุ่น

ลักษณะของสีและพื้นผิวของเครื่องถ้วยรากลูนั้น สิ่งที่สำคัญก็คือคุณภาพของเนื้อดิน สิ่งหนึ่งซึ่งถือเป็นขนบธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันรุ่นสู่รุ่นของครอบครัวรากลูคือ เสาะหาและอนุรักษ์แหล่งดินที่เหมาะสมสำหรับรุ่นต่อไปในอนาคต ในปัจจุบันคิชิซะเอะมอน รากลูรุ่นที่ 15 ได้ใช้ดินซึ่งโคเนียว (Konyu 1857-1932) รากลูรุ่นที่ 12 ผู้เป็นปู่ทวดของเขาจัดเตรียมไว้ให้และมีการอนุรักษ์แหล่งดินนี้ไว้มากกว่าร้อยปี เนื้อดินจะค่อย ๆ สะสมเพิ่มขึ้นโดยแต่ละรุ่น ซึ่งไม่เฉพาะใช้เพียงรุ่นนั้น แต่เพื่อสงวนไว้สำหรับลูกหลานในรุ่นต่อ ๆ ไป

ดังนั้นดินจึงยังคงมีอยู่จากรุ่นสู่รุ่นซึ่งเป็นวัฏจักรที่มีมายาวนาน ดินที่มีความเหนียวสูงและปนกับทรายเม็ดเล็ก ๆ สามารถขุดพบได้ที่เกียวโต ซึ่งในสมัยโชจิโรได้ใช้ดินเหลืองที่มีส่วนผสมของเหล็กออกไซด์ที่เรียกว่า **จุรากุ (Juraku)** ส่วนดินชนิดอื่น ๆ ที่ใช้ทำเครื่องถ้วยรากลูคือ ดิน **Okazaki** และดินขาว **Okamedani** ซึ่งสามารถหาดินทั้งสองชนิดนี้ที่เกียวโตได้เช่นกัน

เครื่องถ้วยรากลูนอกประเทศญี่ปุ่น

เครื่องถ้วยรากลูเริ่มต้นโดยโชจิโร ผู้ที่ทำถ้วยชาสำหรับพิธีชาโดยการ

Ogawa Choraku กำลังเผาเครื่องถ้วยรากลูสีดำ

ผลงานเทคนิครากลูของ Paul Soldner , 27 x 30 x 11 นิ้ว

ผลงานเทคนิครากลูของ David Roberts ขึ้นรูปด้วยวิธีการขุด สูง 50 ซม.

ร้องขอจากเซ็นโนะริเกียว และเริ่มทำเป็นคนแรกประกอบกับมีแนวทางอันเฉพาะตัวเป็นอย่างสูง ดังนั้นชื่อของภาชนะที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมจึงถูกเรียกตามชื่อของครอบครัวช่างปั้นนั้น ยิ่งวันเวลาผ่านไปเนิ่นนานไม่เพียงแต่จำนวนช่างปั้นในตระกูลรากลูจะเพิ่มขึ้นเท่านั้น ยังมีช่างปั้นสมัครเล่นที่สนใจในการทำเครื่องถ้วยรากลูเพิ่มมากขึ้นด้วย

ในช่วงเวลาที่เรารเรียกเครื่องถ้วยนี้ว่า รากลู ซึ่งแต่เดิมแล้วถูกใช้เฉพาะในตระกูลรากลูเท่านั้น เครื่องถ้วยรากลูก็เป็นที่รู้จักกันดีไปทั่วโลก มีช่างปั้นมืออาชีพและสมัครเล่นมากมายที่ทดลอง ฝึกฝนการเผา รากลูในอเมริกา ยุโรป และประเทศอื่น ๆ ในเอเชีย ลักษณะการทำเครื่องถ้วยรากลูในต่างแดนนั้นจะเผาในอุณหภูมิต่ำ เมื่อเคลือบเริ่มหลอม ภาชนะก็จะถูกคีบออกมานอกเตาแล้วถูกทำให้เย็นลงทันที เช่นแช่ในน้ำหรือฝังลงในแกลบ แล้วอาจจะนำกลับเข้าไปเผาไหม้อีก นั่นเป็นเพราะว่ามีเทคนิคใหม่ ๆ ในการเผาและเคลือบที่ถูกนำมาใช้ในอเมริกาและยุโรป

อย่างไรก็ตาม เทคนิคใหม่ๆ ที่ได้กล่าวมานั้นจะไม่มีนำมาใช้ในการเผาเครื่องถ้วยรากลูแบบดั้งเดิมในญี่ปุ่น ซึ่งทุกวันนี้ผู้คนจำนวนมากทั่วโลกสนใจการเผาเครื่องถ้วยรากลู และในอนาคตข้างหน้าอาจจะมีความคิดที่เกิดขึ้นใหม่และการพัฒนาปรับปรุงเทคนิคที่นำเสนอซึ่งใช้สร้างสรรคเครื่องถ้วยรากลูในรูปแบบต่าง ๆ ได้มากขึ้น

บรรณานุกรม Hideo Tagai . **Japanese Ceramics**. Japan : Hoikusha Publishing Co., Ltd., 1993.
 Richard L.Wilson. **Inside Japanese Ceramics**.Hong Kong : Weatherhill,Inc., 1999.
 Seizo Hayashiya, **Taka Akanuma and Kichizaemon XV Raku**. Raku:A Dynasty of Japanese Ceramists. London : The Japan Foundation., 1997.
 Tim Andrews. **Raku A Review of Contemporary Work**. Australia : Craftsman House., 1997.